

NIEUWE UITGAVEN

[RECENSIE]

Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, jg. 120, Gent, 2010, Aflevering I

In 1991 viel Joegoslavië uiteen, en daarmee ook de Serbokroatische taal. Op 1 januari 1993 hield Tsjechoslowakije op te bestaan, en meteen ook de Tsjechoslowaakse taal. Servisch en Kroatisch, Tsjechisch en Slovaaks zijn nu vier afzonderlijke cultuurtalen. Bij het uiteenvallen van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1830, werd onmiddellijk de aanzet gegeven tot eenzelfde ontwikkeling. Van zeven onderzochte gemeentebesturen die in september 1830 nog de Hollandse Siegenbeekspelling gebruikten, bleef alleen Antwerpen dat doen in oktober, na de afscheiding. Toen waren Gent, Brugge, Aalst, Jette, Willebroek en Geel al overgeschakeld op de Belgische Des Rochesspelling. – Het is bekend dat vooral Jan David en Jan-Frans Willems van de Belgische regering een regeling hebben bekomen, die een afscheiding van twee talen belette en die een relatieve eenheid bewaarde.

De afzonderlijke ontwikkeling van onze taal in Noord en Zuid was het gevolg van de militair-politieke splitsing op het einde van de zestiende eeuw, waardoor een religieus-culturele scheiding ging groeien. Over de taaldifferentiatie vóór 1830 werd nu dispaaraat onderzoek verricht door Rik Vosters, Gijsbert Rutten en Marijke van der Wal, die in een aflevering van de *Verslagen en Mededelingen der Academie* (pp. 93-112) hun bevindingen samenbrengen onder de titel *Mythes op de pijnbank. Naar een herwaardering van de taalsituatie in de Nederlanden in de achttiende en negentiende eeuw*. Ze verklaren dat ze daarin drie mythes ontcrachten: “Ten eerste dat er in het Zuiden sprake zou zijn van normatieve chaos, van een compleet gebrek aan eensgezindheid onder taalbeschouwers en grammatici (...) Ten tweede de mythe dat er ook in de praktijk van het taalgebruik sprake zou zijn van chaos, vooral op het gebied van de spelling (...) De derde mythe houdt in dat er tegelijkertijd in het Noorden sprake was van een behoorlijke uniformiteit (...) zowel in de taalnormen als in het taalgebruik. Deze derde mythe vormt het hoofdonderwerp van dit artikel”. (pp. 93-94)

Het eerste deelonderzoek gaat over het Zuiden in de tweede helft van de achttiende eeuw. Jozef Smeyers had in 1959 gesteld: “Het aantal in Zuid-Nederland verschenen en herdrukte spraakkunsten en spellingboekjes is vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw vrij groot geweest. Eenheid in woordleer en vooral in spelling, of zelfs maar een welbepaald algemeen streven ernaar, valt er niet in te ontdekken. De meeste van deze werkjes huldigen telkens andere opvattingen, zeer afhankelijk van het door

*de grammaticus gesproken dialect.*¹

Rutten en Vosters onderzochten, op zes belangrijke kenmerken, tien normatieve publicaties uit de jaren 1752 tot 1785. *“Veelmeertaalkundige werken kunnen er niet geweest zijn”,* schrijven ze. Ze besluiten dat *“op vrijwel alle kenmerken de Zuidelijke normatieve werken overeenkomen. (...) Auteurs van deze werken traden bovendien met elkaar in dialoog en reageerden op elkaars voorstellen en voorschriften; ook in die zin kunnen we spreken van een levendige en coherente normatieve traditie.”* Onder de punten waarop er toch onenigheid tussen de auteurs bestond, valt vooral het gebruik van accenten op. *“Het ligt voor de hand hierin een reden te zoeken voor de vermeende normatieve chaos en voor de veronderstelde regressie naar dialectisch taalgebruik in de achttiende eeuw.”* Nochtans is *“de accentspelling allerminst als een curieuze uitwas te beschouwen. Het uiteindelijk systeem, dat gecodificeerd is bij Des Roches [1761] is in plaats daarvan te beschouwen als het resultaat van een zeer vlot verloopend standaardisatieproces”.* (pp. 95-97)

Dit is een belangrijke vernieuwing. Indien deze ommekeer in de bevestigingen van de filologen bevestigd wordt, was er dus duidelijk al een gestandaardiseerde Zuid-Nederlandse taalvariant gevormd naast een Noord-Nederlandse. En dat proces was al vroeger aan de gang, want twee bladzijden verder merken de auteurs terloops op: *“Ons onderzoek naar de genese van de accentspelling in de eerste helft van de achttiende eeuw heeft uitgewezen dat we voor het Zuiden een geordende spellingpraktijk moeten aannemen, waarin geen sprake is van lukraak of dialectisch spelen, maar van bovengewestelijke convergentie, die uitmondt in codificatie (o.a. Des Roches [1761]).”*

“De tweede mythe die we onderscheidde”, was dat er in het Zuiden niet alleen in de spraakkunsten maar ook *“in het feitelijke taalgebruik in de achttiende en vroege negentiende eeuw sprake was van chaos, van regelloosheid, van volstrekte variatie”.* Rik Vosters heeft een aantal politierapporten en verslagen van verhoren onderzocht, uit de vijf Vlaamse provincies, in 1823 en 1829. Hij vergeleek dus het eerste jaar waarin aan alle overheidsdiensten het uitsluitend gebruik van het *“Nederduits”* was opgelegd door Willem I, met het laatste jaar vóór de Belgische Revolutie. Al was die periode kort, hij vond daarin *“een sterke toename van de als typisch Noordelijk gepercipieerde vormen. (...) Het zijn vaak dezelfde scribenten die veranderen van spelsysteem, van Zuidelijk naar Noordelijk. Dat impliceert de kennis van die systemen en van de gebruikswaarde ervan, en de mogelijkheid ze aan te wenden. Dat alles brengt ons ertoe om voor het administratieve en juridische domein*

1. J. Smeyers, *Vlaams Taal- en Volksbewustzijn in het Zuidnederlandse Geestesleven van de 18de eeuw*, Gent, 1959, p. 112.

voor deze periode aan te nemen dat er geen sprake was van orthografische wanorde. In de plaats daarvan zien we op een regelmatige manier het ene spelsysteem plaatsmaken voor het andere.” (pp. 97-99) – Dit nuttige onderzoek ontmaskert wel geen mythe, maar bevestigt iets wat sinds lang bekend was: dat de Zuidelijke schrijfwijzen, waaronder die van Des Roches op de voorgrond stond, naar het einde toe van het Verenigd Koninkrijksnel werden teruggedrongen door die van Siegenbeek.² – Pas uit de Belgische Revolutie zou een stroming ontstaan om de banden met de taal van het Noorden te verbreken.

Het derde deel van dit artikel, met het hoofdonderzoek ervan, rapporteert dat voor het Noorden “zoveel mogelijk taalkundige werken uit de achttiende eeuw doorgenomen” werden, en “op dezelfde zes kenmerken onderzocht als de Zuidelijke”. Die studie van 27 publicaties, verschenen van 1699 tot 1804, leidde tot het besluit “dat er op het gebied van de normatieve tradities een tamelijk systematisch verschil is tussen Noord en Zuid” voor drie onderzochte kenmerken. Voor twee andere “geldt misschien eerder dat ze in zowel Noord als Zuid geleidelijk verdwijnen, omdat oudere varianten steeds meer als ouderwets werden ervaren”. Het laatste onderzochte kenmerk bleek in de achttiende eeuw al verdwenen te zijn in beide landen. “Samenvattend constateren we dat er in zowel Noord als Zuid een coherente normatieve traditie was... uniformiteit in het Noorden, maar die was er in het Zuiden evenzeer.” (pp. 100-102)

“Om de uniformiteit van het feitelijk taalgebruik in het Noorden te kunnen toetsen hebben we gebruik gemaakt van 100 persoonlijke brieven (ca. 53 000 woorden) uit de jaren 1780, dus tamelijk aan het einde van de achttiende eeuw, wanneer de consolidatie of convergentie al decennia lang haar werk had kunnen doen.” Van de zeven onderzochte kenmerken was er bij vier “veel variatie en wel zodanig dat het moeilijk is vol te houden dat er een eenvormige schrijftaal was”, bij drie “meer uniformiteit”. “Opvallend genoeg was bij kenmerk 6 het gebruik juist niet in overeenstemming met de Noordelijke normatieve traditie, maar met de Zuidelijke, een constatering die overigens ook gold voor kenmerk 2.” (pp. 103-106) De auteurs besluiten (p. 108): “Tot een echte vergelijking van Zuidelijk en Noordelijk taalgebruik zijn we in dit artikel nog niet gekomen. Het Zuidelijk corpus is vroeg-negentiende-eeuws en omvat administratieve en juridische documenten, het Noordelijke is laat-achttiende-eeuws en bestaat uit persoonlijke correspondentie. De beide corpora zijn dan ook niet zonder meer vergelijkbaar.” De vraag rijst dan, waarom die zo disparate delen van dit artikel samengevoegd werden, concreet: waarom aan de belangwekkende vergelijking van Noordelijke en Zuidelijke spel- en

2. K. De Flou, Het Nederlands in België 1814-1830, in: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1930, pp. 520-525.

spraakkunsten een toevoeging gebeurde van veel minder relevante gegevens. Terwijl het geheel werd opgesierd met de voorstelling, die tot in het lachwekkende werd herhaald, dat er drie mythes opgelost werden. Bij die “mythes” moet ik stilstaan, want bij herhaling word ik opgevoerd als één van de “bedenkers” ervan. Zo over het achttiende-eeuwse taalverval: “Het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden ‘verschrompelde en verarmde’”. (Wils, 2003 [2001]: 33) (p. 93) En verder: “Een vast referentiepunt voor de bedenkers van de mythes van het Zuidelijk taalverval, die we in het voorgaande besproken en weerlegd hebben, is de aanname van volstrekte uniformiteit in het Noorden”. (Wils, 2003 [2001]) (pp. 99-100) Wat heb ik in werkelijkheid geschreven in mijn studie *Waarom Vlaanderen Nederlands spreekt* uit 2001, die in 2003 werd heruitgegeven?³ Ik gaf daar een genuanceerd beeld van de Zuidelijke taaltoestand en de betrekkingen met het Noorden in de achttiende eeuw, heel wat optimistischer dan wat de filologen schreven, op wie ik mij wel heb verlaten voor de beoordeling van de spel- en spraakkunsten. Ik vervolgde: “De inlijving bij Frankrijk, van 1795 tot 1814, bracht niet alleen de voorkeur van velen voor het Frans als ‘de taal van de vrijheid’ en de vervanging van het Latijn door het Frans in het middelbaar en hoger onderwijs. Het Nederlands werd ook gebannen uit alle besturen en rechtbanken. (Het zou duren tot september 1819 eer Willem I die verbodsbepaling ophief!) Sommige Franse prefecten weerden de volkstaal zelfs uit de dagbladders en het toneel. Voor een hele generatie werd het onmogelijk een Nederlandstalige cultuur te verwerven, zodat de taal verschrompelde en verarmde. – In dezelfde periode werden in de Bataafse Republiek, onder invloed van de revolutionaire ordeningsdrang, een officiële spelling en spraakkunst vastgelegd”, als bekroning van de ontwikkeling in de vorige eeuwen. Ik beschreef door welk overleg het spellingstelsel van Matthijs Siegenbeek tot stand kwam in 1804, gevolgd door de spraakkunst van Petrus Weiland in 1805, en ging voort: “De stelsels van beide taalkundigen werden opgelegd in het onderwijs. Er ontstond dan ook spoedig een grote eenvormigheid in de schrijfwijze, ondanks de luidruchtige protesten van enige dissidente auteurs, onder meer Willem Bilderdijk”. (pp. 31-33)

Hoe is het te verklaren dat Vosters en co daarvan gemaakt hebben dat ik *al in de achttiende eeuw* de taal in het Zuiden liet verarmen en verschrompelen, en dat ik ze *toen al* in het Noorden tot een volstrekte (sic) uniformiteit liet komen?

Ik heb in dit tijdschrift driemaal een bespreking gewijd aan historische publicaties door leden van het Centrum voor Linguïstiek van de Vrije

3. L. Wils, *Waarom Vlaanderen Nederlands spreekt*, Leuven, 2001. Voor het deel ervan dat door Vosters en co wordt betwist, steunt dat boek op mijn artikel Vlaams en Hollands in het Verenigd Koninkrijk, in: *Dietsche Warande en Belfort*, nr. 9, 1956, pp. 527-536, hernomen in L. Wils, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 55-64.

Universiteit Brussel.⁴ Die verschenen onder meer in de reeksen van de Academie, die *“het onderzoek van de taaltoestand in Vlaanderen tijdens de negentiende eeuw als een van haar zwaartepunten van wetenschappelijk onderzoek wil gaan beschouwen”*. In mijn recensies juichte ik het toe dat deze sociolinguïsten onze historische taaltoestanden aanpakten. Maar ik betreurde er dat ze door grove verwaarlozing van de bestaande historische literatuur uitkwamen op *“meestal een totaal verouderd en soms vlakaf vals beeld, dat stamt uit de propagandistische geschriften van vroegere amateur-historici”*, terwijl ze er door *“onbegrijpelijke slordigheden”* nog nieuwe fouten aan toevoegden.

Het ligt voor de hand dat men zulk een criticus de mond wil stoppen, liefst met een koekje van zijn eigen deeg. In dit geval bestaat dat koekje dus uit nieuwe *“onbegrijpelijke slordigheden”*. Aan opzettelijke vervalsing wil ik niet geloven.

[Lode Wils]
